На формування Б.Лепкого як письменника та художника вплинуло чимало чинників, основними серед яких були сімейне виховання, навчання в Бережанській гімназії, зацікавленість творчістю польського художника Яна Матейка, спілкування з українською та польською мистецькою елітою. Не меншу вагу тут має і Краснопуща. «Вона в моїх хлоп'ячих літах дала стільки гарних вражінь і стільки зворушень релігійних і артистичних, бо вони випливають із осердного джерела, із стремління людини до чогось вищого, невідомого, коротко кажучи, із землі до неба»[Журавлі повертаються 2001: 475 – 476].

Література: *Гавдида 2006*: Гавдида Н. Формування літературно-малярського дискурсу в творчості Б. Лепкого // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Зб. наук. праць. – Вип. 25 – К.: Акцент, 2006. – С. 351-361.; *Журавлі 2001*: Журавлі повертаються 2001: Журавлі повертаються…: З епістолярної спадщини Б. Лепкого / Упор. В.Качкан. – Львів: Фенікс, 2001. - С. 475 – 476.; *Лепкий 1999*: Лепкий Б. Казка мойого життя. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999. – 299 с.; *Лепкий 1998*: Лепкий Б. Три портрети. Іван Франко. Василь Стефаник. Владислав Оркан. Спогади. – Львів: Оксарт, 1998. – С. 31 – 43.; *Ліщинський 1946*: Ліщинський 1946: Ліщинський (Бориславський) І. Релігійність Богдана Лепкого (Спогад) // Нові дні (Зальцбург). – 1946. – Ч.29.(55). – 21 липня. – С.2.; *Смик 1992:* Смик Р. Свято-Іванський монастир у Краснопущі // Церковний вісник (США). – 1992. – 29 листопада. – С. 5.; *Смик 1996:* Смик Р. Слідами Богдана Лепкого. Ч. ІІІ. // Повернення Україні Богдана Лепкого. Кн. Перша. – Зібрав, упорядкував і видав д-р Роман Смик. – Чікаго – Україна, 1996. – С. 86.

Ірина Ухман, наук. співр.музею Б.Лепкого (Бережани)

ББК 83.3 (4УКР)
УДК 821. 161. 2– 31

Творчість Богдана Лепкого в інтерпретації Богдана Мельничука

Український прозаїк, поет, критик, видавець, педагог, громадський діяч. Кожне з цих граней діяльності митця максимально стосується величної постаті Богдана Лепкого. Це підтверджується авторським творчим доробком із примітками поціновувачів таланту: «видатний», "геніальний", "талановитий". І головне – "глибоко національний" в якнайкращому й найраціональнішому розумінні цього слова. Ще за життя Богдан Лепкий був об'єктом творчого пізнання, дослідження й аналізу і завжди уявлявся широкому загалові в образі самодостатньої геніальності. Цю думку об'єктивно можна довести, спираючись на твердження корифеїв української літератури. Наприклад, Іван Франко зазначив: "Інколи здається, що словами Лепкого співає сам народ".

Українська література радянських часів якщо і не бачила в особі Б. Лепкого якогось "творчого ворога", то, однак, і не сприймала його як велетня національної літератури. Його просто-напросто замовчували. Окремі зразки поетичного напрацювання цього автора якщо і використовували, то нібито як народну поезію.

Новий етап вивчення та популяризації об'ємного творчого доробку Б. Лепкого розпочався наприкінці 80-х–на початку 90-х років ХХ ст. й особливо активізувався після здобуття Україною державної незалежності, коли література національного змісту стала повноцінним об'єктом дослідження та відтворення. І започаткувала цей етап у вивченні лепкіани плеяда культурницьких діячів Тернопілля, Івано-Франківщини та Львівщини. Чільне місце серед них належить прозаїкові, драматургу, поетові, редактору, журналістові, краєзнавцю, заслуженому діячеві мистецтв України, лауреату численних міжнародних та всеукраїнських премій, переможцеві багатьох літературно-мистецьких конкурсів Богданові Мельничуку.

Таких великих, приємно вражаючих результатів відомий тернополянин досягнув завдяки своїй наполегливості й титанічній працьовитості. Рецензент Данило Гаврильчук цілком правильно наголосив: "Богдан Мельничук – винятково працьовитий і плідний літератор. Палітра його творчих інтересів настільки широка, що воістину гідна подиву. Збірки новел, п'єси, численні інсценізації, публіцистика, поезія, краєзнавчі видання, а крім того – багатогранна редакторська праця. І це лише частина його письменницької та журналістської роботи. Всі жанри й форми він однаково любить, до всіх горнеться його душа…"

Серед розмаїття творчих інтересів Б. Мельничука чільне місце займає його захоплення творчістю нашого земляка Богдана Лепкого. Лепкіана тернопільського митця започаткувалася ще з кінця 1980-х рр., коли він, перейшовши працювати у редакційно-видавничий відділ обласного управління преси, активно шукав твори заборонених раніше українських письменників із метою перевидання для повернення їхньої спадщини нашим сучасникам. Налагодив тісні зв'язки, плідну співпрацю з Львівською науковою (нині національною) бібліотекою ім. В. Стефаника НАН України, де в спецсховах

збереглися підшивки газет і журналів з матеріалами про Б. Лепкого. Чим більше Б. Мельничук шукав, досліджував, тим більше усвідомлював значення цього воістину великого письменника і прагнув долучитися до повернення в незалежну Україну його більш ніж обширного творчого доробку. З метою популяризації імені й творчості Богдана Лепкого Богдан Мельничук друкував його твори, зокрема, у читанках, упорядником яких був. Так, 1991 року в Тернопільському редакційно-видавничому відділі управління преси побачила світ "Галицька читаночка": "Рости на щастя України-мами" (упорядники Б. Мельничук та Б. Проник; художник М. Цибулько; 170 с.). А в 1993 році Б. Мельничук із тим самим редакційним колективом видав літературно-історичну читанку "Я дитина українська" (книжково-журнальне видавництво "Тернопіль"; 272 с.).

Наступного, 1944 року читачі отримали унікальне видання: збірник духовної поезії західноукраїнських авторів XVI–XX століття "Богословень" (редактори упорядники Б. Мельничук та М. Кониськів, художник М. Цибулько). Об'ємне видання (514 с.) побачило світ як черговий том "Бібліотеки журналу "Тернопіль" і газети "Русалка Дністрова" у серії "Корінь і крона" Державного архіву Тернопільської області. Твори у збірникові згруповані в дев'яти тематичних розділах: вірші-молитви, різдвяна поезія, великодна поезія та ін., і майже в кожному з них є вірші Б. Лепкого – загалом 32 твори як і в згаданих читанках, подана бібліографічна довідка про великого сина тернопільської землі.

Працюючи у вже згаданому спецсхові Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Богдан Мельничук відшукав історичну повість Б. Лепкого "Сотниківна". У 1991 році видав цей твір окремою книгою п'ятитисячним накладом. Тираж розійшовся серед читачів за кілька тижнів. Трохи згодом Б. Мельничук ще раз перевидав повість такою ж кількістю примірників. А в 2012 році у тернопільському видавництві "Навчальна книга-Богдан" зусиллями кандидата історичних наук, доцента ТНЕУ Н. Білик (упорядкування, передмова та примітки) і Б. Мельничука (примітки) побачив світ ошатний томик "Сотниківна". Його склали історична повість Б. Лепкого і дві її інсценізації – Б. Мельничука та віднайдена у Львівській національній науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України драматична версія О. Скалозуба, вперше видана у Коломиї в 1932 році.

Окрім того, як журналіст Богдан Мельничук протягом 1990-х–2000-х років здійснював публікації різноманітних наукових статтей про життя та діяльність Б. Лепкого в періодиці.

Неоціненний внесок у лепкіану Богдан Мельничук здійснив завдяки драматургії. Адже він не тільки першим в сучасній Україні інсценізував твори Б. Лепкого, а й продовжує популяризувати творчість письменника за допомогою сценічного мистецтва. Театром Богдан Мельничук захопився ще в студентські роки під час навчання у Львівському державному (нині національному) університеті ім. І. Франка. В той час "особливо гриміла слава заньківчан" (1, ст. 17), незабутні враження у студента залишили такі вистави як "Річард ІІІ" В. Шекспіра (головну роль почергово виконували Богдан Ступка і Федір Стригун), "Голубі олені" Олексія Коломійця, "Хазяїн" І. Карпенка-Карого, "Камінний господар" Лесі Українки, "Моє слово" за В. Стефаником та інші.

Як письменник-драматург Богдан Мельничук добре розумів, що настав час народження самостійної України, і театрові та його глядачам потрібні глибоко національні твори, котрі закликали б український народ позбутися колоніального ярма. Його увагу привернула особистість Богдана Лепкого та герой циклу його романів гетьман Іван Мазепа. І Богдан Мельничук почав збирати книги епопеї великого письменника про українського гетьмана. Ці твори були видані у 1926–1929 роках, а під час більшовицького режиму заборонені. Окремі видання привіз із Львова, деякі ксерокопії завдяки краєзнавцю та громадській діячці Надії Волинець письменникові передали з Бережан. Богдан Мельничук згадує: "Нарешті зібрав на своєму робочому столі сім книг епопеї великого письменника про гетьмана Івана Мазепу ("Мотря" – 2 томи, "Не вбивай", "Батурин", "Полтава" – 2 томи і "З-під Полтави до Бендер"). Понад дві тисячі чотириста сторінок тексту! А п'єса повинна мати 80–100 сторінок. Переді мною гора, яку треба взяти штурмом. Як цього досягти? Як використати найголовніше, зробити драму динамічною? І Бог (інакшого пояснення не знаходжу) знову допоміг. Якось їду в автобусі № 20 на свою вулицю Київську в Тернополі, відвернувся від усіх, немов дивлюсь у вікно, а мозок працює над п'єсою. Раптом ніби хтось підказує: мама Івана Мазепи була ігуменею Києво-Печерського монастиря у Києві. Коли на вкраїнські землі прийшов зі своїм військом російський імператор Петро І, він вигнав її звідти на Поділ. Отже, мама – ігуменя, а Мазепу піддали анафемі. Нехай гетьман своїй неньці, а відтак і глядачам у театрі розкаже правду. Вималювався жанр – сповідь Мазепи перед матір'ю, перед часом, перед Україною, її народом. Я уже знав, чого хочу, і як писати. Потім було кілька місяців напруженої роботи, коли я не помічав майже нікого й нічого. Наче переселився на чотириста літ назад, в епоху, коли теж вирішувалася доля України. І таки написав п'єсу "Мазепа, гетьман український".

Автор сподівався, що драму вперше поставлять у Тернопільському театрі ім. Т. Шевченка. Проте в тодішнього режисера театру Петра Ластівки були інші плани, він твердив своє: "Нєт! Нам нужнєє Гамлет". Саме тоді у Львівському театрі ім. М. Заньковецької розпочали репетиції вистав за цими ж

творами Богдана Лепкого. Інсценізацію зробив заслужений артист України Богдан Антків, однак його варіант передбачав три спектаклі, що мали йти один за одним упродовж трьох вечорів. А задум Богдана Мельничука був втілений в одну п'єсу. Після чергової нелегкої і безрезультатної розмови з режисером Тернопільського театру Б. Мельничуку потрапила до рук газета "Молодь України", в якій було надруковано інтерв'ю з Ярославом Бабієм – головним режисером Львівського обласного музично-драматичного театру ім. Юрія Дрогобича, що в місті Дрогобич. Із цієї публікації письменник довідався, що режисер шукає п'єсу про когось із найвідоміших українських гетьманів. Драматург вирішив надіслати копію своєї п'єси про І. Мазепу в Дрогобич. І в квітні 1991 року автор несподівано для себе отримав запрошення на прем'єру своєї п'єси "Мазепа, гетьман український" у Дрогобичі. Вистава пройшла з великим успіхом, зала була переповнена. І режисер, і автор п'єси раділи також тому, що постановка стала першою в Україні. А влітку того ж року в Тернополі відбувалися планові гастролі театру з Дрогобича. Гості намічали показати три спектаклі "Мазепи", але у зв'язку з тим, що вистава йшла з великим успіхом, на побажання глядачів зіграли п'ять.

Після гучних прем'єр Б. Мельничук свій драматичний твір "Мазепа, гетьман український" випустив книжкою п'ятитисячним накладом, що розійшовся серед українців від заходу до сходу. Нині дане видання стало бібліографічною рідкістю. Наступна постановка відбулася 1994 року в обласному музично-драматичному театрі ім. Т. Шевченка в Дніпропетровську (режисер – заслужений діяч мистецтв України Володимир Божко). У 1995 році за постановку "Мазепи" колектив Дніпропетровського українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка відзначили міжнародною премією ім. Пилипа Орлика.

Також із великим успіхом у глядачів 17 грудня 1997 року відбулася прем'єра вистави "Мазепа" у Копичинецькому народному театрі ім. Б. Лепкого (режисер – заслужений діяч мистецтв України Орест Савка).

Сцену з вистави показали й представники Чортківщини 22 серпня 2000 року під час творчого звіту-концерту в Тернополі майстрів мистецтв і аматорських художніх колективів цього району, присвяченого 9-й річниці незалежності України (головний режисер-постановник – заслужений діяч мистецтв України Євген Ваврик, режисер – Олег Гафткович).

За спеціально написаною п'єсою сценарієм Богдана Мельничука та Ярослава Мельничука та режисурою останнього 28 жовтня 2009 року відбулася прем'єра вистави "Мазепа" в монотеатрі "Кут" у м. Хмельницькому. У ролі Івана Мазепи – художній керівник цього театру, заслужений артист України Володимир Смотритель. Згаданий спектакль був показаний і в Тернополі: в обласній філармонії та у ВПУ № 4 ім. М. Паращука й отримав схвальні відгуки критиків.

Визначна подія в житті Б. Мельничука і тернополян відбулася 12 грудня 2010 року, коли здійснилася давня мрія тернопільського драматурга – на сцені Тернопільського обласного академічного театру ім. Т. Шевченка відбулася прем'єра вистави "Мазепа" (режисер – народний артист України Олег Мосійчук). За словами автора п'єси, постановка Олега Мосійчука є найвдалішою. Унікальність даної інсценізації, зокрема, в тому, що режисер, ставши співавтором, скоротив текст драми з 90 сторінок до 39, передавши частину написаного, як і належить у театрі, засобами музики, сценічними ефектами світла, виразною грою акторів, логічно вмотивованими паузами тощо, й водночас зробив вдалі доповнення, ввівши символічних дійових осіб і застосувавши принцип кінематографічного монтажу. Первісний варіант твору, що написав у 1990 році драматург, був інформаційно-просвітницьким, чого й потребувало суспільство в той час відродження, бо українська нація не знала правди про істинних патріотів рідної землі, котрі були подвижниками нації, за що й стали ворогами Москви.

Підсумовуючи цей блок, можна з упевненістю сказати, що "Мазепа, гетьман український" – своєрідне духовне джерело, до котрого наші сучасники повертаються знову й знову, приводять до нього своїх друзів, дітей і внуків. Твір багатий фразами-заповітами, якими насичена, зокрема, мова Івана Мазепи, Мотрі. Нині це – духовний хліб для кожного українця, це компас нашого національного поступу.

Наступною масштабною роботою драматурга стала інсценізація твору Богдана Лепкого "Сотниківна". І знову почалася співпраця двох подвижників сценічного мистецтва – драматурга Богдана Мельничука та режисера Ярослава Бабія. У результаті цього 5 червня 1992 року знову ж таки у Львівському обласному музично-драматичному театрі ім. Юрія Дрогобича відбулася прем'єра вистави "Сотниківна". Ця подія викликала великий інтерес у літературно-мистецьких колах західноукраїнського регіону. В газеті "Тернопіль вечірній" від 30 грудня 1995 року Б. Мельничук зазначив: "У "Сотниківні" йдеться про донедавна замовчувану подію з історії України – битву козацького війська на чолі з гетьманом Іваном Виговським із російською армією біля Конотопа в 1659 році. Тоді козаки вщент розбили московських зайд... Трапилося так, що через кілька тижнів після прем'єри головний режисер Львівського театру імені Юрія Дрогобича Я. Бабій отримав обширний інфаркт. Зрозуміло, після цього

нашу творчу співпрацю ми змушені були припинити. Кілька днів тому я отримав листа від Я. Бабія, в якому – звістка: Бог додав йому сил, і він буде ставити "Сотниківну" на сцені Рівненського театру…". І от 27 березня 1996 року в Рівненському обласному драматичному театрі відбулася прем'єра "Сотниківни".

3 липня 1997 року до 125-річного ювілею Богдана Лепкого у Тернополі чергова прем'єра "Сотниківни" (режисер Євген Ваврик). І знову зала була переповнена, й вистава мала успіх.

Особливістю постановки стало те, що у сценічний варіант твору Богдан Мельничук ввів нового персонажа – легендарну особу козака Мамая, якому надав рис дотепності, кмітливості, красномовства. Також драматург доповнив фінальну сцену монологом сотника Шелеста: "Благословляю вас, діти мої. Дай вам, Боже, щоб любили одне одного, як голуби сизі. Як ми любилися з твоєю, Олесю, мамою. Царство їй Небесне... Як земля любить воду, а козак – волю. Хай Господь дає нам діточок прекрасних, як сонце ясних. Нехай множиться рід козацький батькам на радість, а Вкраїні на славу. Щоби могли ми й надалі всякого ворога бити. Давати відсіч усім, хто на нашу землю з лихим наміром прийде, хто забуде, що земля ця – споконвіку наша, українська. Благословляю вас, діти мої!". Відомий поет Борис Демків у рецензії наголосив, що ці слова прозвучали не тільки як побажання молодятам, а як благословення через наших пращурів великих усьому народові, всій нашій вільній і соборній Україні.

Треба зазначити, що тернопільський драматург інсценізував твори Богдана Лепкого не тільки для дорослих, а й для дітей, адже йому небайдуже, яким буде прийдешнє покоління. Завдяки співпраці з Тернопільським обласним театром ляльок (нині – академічний театр актора і ляльки) Богдан Мельничук інтерпретував мовою сцени "Казку про Ксеню і дванадцять місяців" Б. Лепкого. Прем'єра відбулася 25 жовтня 1992 року (режисер Раїса Олефір, музичне оформлення Олександра Бурміцького, художник Володимир Якубовський) і отримала схвальні відгуки глядачів та критики. Також прем'єра цієї казки відбулася 27 червня 2010 року в Івано-Франківському обласному театрі ім. Марійки Підгірянки (режисер В. Підцерковний, музичне оформлення Л. Литвинчук, художник Р. Котерлін).

За багатолітню пошукову роботу з підготовки до друку низки невідомих творів Богдана й Левка Лепких, інсценізації творів Б. Лепкого "Мазепа, гетьман український" і "Сотниківна" Богдана Мельничука відзначили Всеукраїнською літературно-мистецькою премією імені Братів Богдана та Левка Лепких за 2000 рік. Ця подія відбулася 2 лютого 2001 року в залі Тернопільської обласної філармонії. Вручив премію письменник, журналіст і громадський діяч Борис Хижняк.

Отже, підсумовуючи результати аналізу невтомної праці Богдана Мельничука на ниві популяризації творчості Богдана Лепкого, хочеться сказати словами Івана Бандурки з його книги "Чотири вежі Богдана Мельничука": "Він (Б. Мельничук. – Авт.) належить до тих тернопільських майстрів художнього, публіцистичного і науково-популярного слова, які внесли найбільшу лепту в національне відродження України; його праця на теренах дитячої літератури та сценічного мистецтва – це духовні проскурки для тих, хто незабаром будуватиме свою Україну".

Література:

Іван Бандурка. Чотири вежі Богдана Мельничука. Письменник. Журналіст. Редактор. Краєзнавець: Літературний портрет. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 248 с.

Мельничук Богдан. Дорога до себе. – Тернопіль: ТзОВ "Терно-граф", 2012. – 1280 с.

Богдан Мельничук – письменник, редактор, журналіст, краєзнавець: Бібліографічний покажчик/Тернопільська обласна бібліотека для молоді, Державний архів Тернопільської області; Уклад.: Л. Марченко, О. Фецьо, І. Грицишин, О. Крива. – Тернопіль: Воля, 2009. – 360 с. – (Серія "Корінь і крона").

Богдан Мельничук – письменник, редактор, журналіст, краєзнавець. Т.2: Бібліографічний покажчик/ Тернопільська обласна бібліотека для молоді; інформаційно-бібліографічний відділ; Тернопільський обласний краєзнавчий музей; ТОО НСКУ; уклад. Л. Радібаба. – Т.: Меркьюрі-Тернопіль, 2012. – 328 с.

Остап Черемшинський, директор
музею Володимира Гнатюка

УДК 821. 161.2 – 31
ББК 83.3. 3(4 УКР)

Щира дружба і співпраця Володимира Гнатюка і Богдана Лепкого

Чи ж є ще де такий багатий і щедрий на творчі таланти край, як наша Тернопільщина? Адже вона дала нам і світові видатних учених, письменників, композиторів, художників, артистів та багатьох інших діячів української культури, науки та історії.